

سرزمین های با برکت از منظر قرآن

فاطمه احمدی^۱

چکیده

قرآن کریم سرزمین های متعددی را به عنوان مناطق بابرکت معرفی می کند؛ مناطقی که وقایع مهم تاریخی و پیامبری در آن ها رخ داده یا نعمت ها و منابع طبیعی فراوانی به انسان ها عطا شده است. این سرزمین ها نه تنها از نظر منابع طبیعی و کشاورزی، بلکه از نظر حضور و نزول پیامبران الهی و وقوع رویدادهای مهم تاریخی نیز حائز اهمیت هستند. قرآن کریم بر اهمیت این سرزمین ها در هدایت دینی و رشد و پیشرفت بشری تأکید دارد و آن ها را مکان هایی می داند که نشانه های الهی در آن ها متجلی شده اند. مقاله حاضر با هدف تبیین سرزمین های با برکت از منظر قرآن به روش توصیفی-تحلیلی و با ابزار کتابخانه ای به رشته تحریر در آمده است. مهمترین یافته های تحقیق حاضر عبارتند از: در قرآن کریم به سرزمین های با برکت اشاره های متعددی شده است که نمادی از نعمت ها و رحمت های الهی هستند. از جمله: «فلسطین»، «شام»، «مصر»، «وادی طور»، «مکه». برکت سرزمین ها یکی از نشانه های لطف غیرقابل انکار خداوند است که انسان ها را به یاد آوری و شکرگزاری از نعمت هایش می کشاند و بر این اساس، حفظ و مراقبت از این سرزمین ها به عنوان یک وظیفه شرعی و اخلاقی بر عهده مؤمنان قرار دارد.

کلید واژه ها: برکت، پیامبران، سرزمین، منظر قرآن.

^۱. دانش آموخته سطح ۲، مدرسه علمیه حضرت زینب (سلام الله علیها).

مقدمه

قرآن کریم، به عنوان کتاب مقدس مسلمانان و منبع اصلی تعلیمات اسلامی، به بررسی سرزمین‌های با برکت پرداخته است تا اهمیت تاریخی، مذهبی و معنوی این مکان‌ها را به تصویر بکشد. قرآن با اشاره به این مکان‌ها، عمیق‌ترین آموزه‌های دینی را به تصویر کشیده و مسلمانان را به تفکر و تأمل در این مکان‌های مقدس دعوت می‌کند. این بررسی می‌تواند حس تعلق و هویت اسلامی را در مسلمانان تقویت کند و به مسئولیت‌پذیری آنان نسبت به محیط اطراف و نعمت‌های الهی منجر شود. این امر نه تنها نوعی شکرگزاری و قدردانی از خداوند را در جامعه مسلمانان ترویج می‌کند، بلکه به تحکیم اصول اخلاقی و اجتماعی نیز کمک می‌نماید. به طور کلی، قرآن برکت سرزمین‌ها را به عنوان نمادهایی از فضیلت و حقیقت معرفی کرده و در این مسیر به تحقق پیشرفت معنوی و اجتماعی مسلمانان می‌پردازد.

سرزمین‌های با برکت در قرآن کریم، به ویژه در آیات مختلف، به عنوان مکان‌هایی مقدس و دارای ویژگی‌های منحصر به فرد معرفی شده‌اند که از نظر تاریخی و معنوی اهمیت ویژه‌ای دارند. این سرزمین‌ها علاوه بر جنبه‌های فیزیکی و جغرافیایی، به عنوان نقاط تقرب به خدا و منابع الهام معنوی برای مسلمانان شناخته می‌شوند. برکت این سرزمین‌ها نه تنها در پیشینه‌ی تاریخی آن‌ها نهفته است، بلکه در پیوند عمیق آن‌ها با ارزش‌های معنوی و آموزه‌های اسلامی نیز نمایان است. در این راستا، قرآن به تأکید بر این سرزمین‌ها به عنوان نمادهای عدالت، حق و یقین می‌پردازد و مسلمانان را به احترام و ارادت به این مکان‌ها دعوت می‌کند.

مقاله حاضر با هدف تبیین سرزمین‌های با برکت از منظر قرآن پاسخگوی سوال زیر است:

- سرزمین‌های با برکت از منظر قرآن کدامند؟

در زمینه سرزمین‌های با برکت در ذیل آیات قرآن کریم مفسرین مطالبی را بیان نموده‌اند. پژوهش‌هایی که به صورت مجزا مرتبط با این تحقیق می‌باشند عبارتند از: کتاب «برکات سرزمین وحی»؛ نوشته محمد محمدی ری شهری که در سال (۱۳۸۱) به چاپ رسیده است. نویسنده در این کتاب باز گوکننده خاطرات مربوط به برکات سرزمین وحی نیست، بلکه افزون بر آن، زائران

خانه خدا را با بهترین برکات سرزمین وحی آشنا می سازد و راه و روش دستیابی به کرامات این سرزمین را نشان می دهد. و نیز این حقیقت را متذکر می شود که آنچه برای شماری از زائران بیت الله الحرام و حرم نبوی اتفاق افتاده، برای دیگران نیز قابل تکرار است و هر کس به این سرزمین قدم بگذارد به اندازه معرفت و تلاش خود می تواند از برکات آن بهره مند شود.

مقالاتی نیز در این زمینه منتشر شده است از جمله: مقاله «بررسی مفهوم برکت در آیات و روایات»؛ نوشته فاطمه گلی که در سال (۱۳۹۵) به چاپ رسیده است. نویسنده در این تحقیق به بررسی اجمالی مفهوم برکت در آیات و روایات، اهمیت و ضرورت برکت و اسباب و عوامل آن از دیدگاه قرآن و روایات و در زندگی ما انسان ها پرداخته است. محقق در صدد است در این مقاله به بررسی سرزمین های با برکت در قرآن کریم بپردازد که در مقالات دیگر به آن پرداخته نشده است.

۱- مفهوم

برکت: در لغت ریشه آن از «ب ر ک» در زبان های اقوام سامی وجود داشته^۱ و در لغت عرب به معنای رشد و فزونی^۲ یا فزونی و کثرت در خیر است.^۳ فیروزآبادی نیز سعادت را به همین معنا افزوده است.^۴ در اصطلاح، برکت به معنای ثبوت خیر الهی است و برکات به نعمت های دائمی و خیرهای ثابت اطلاق می شود. تفسیر برکات به عنوان خیرهای فزاینده توسط طبرسی، که با معنای لغوی سازگارتر است، احتمالاً همان خیر ثابت را می رساند؛ زیرا هر خیری با رشد و فزونی، ثبوت و دوام خود را نیز حفظ می کند. برکات آسمان به فزونی باران و برکات زمین به فراوانی گیاه و میوهی آن تفسیر شده است.^۵

۲- سرزمین های با برکت در قرآن

۱. همان.

۲. فراهیدی، العین، ص ۲۱۳

۳. ازهری، تهذیب اللغة، ص ۴۶۵

۴. فیروزآبادی، قاموس، ص ۱۲۵

۵. طوسی، التبیان، ج ۵، ص ۴۹۸

در آیات قرآن کریم، برخی سرزمین‌ها به‌عنوان «مبارک» یا «با برکت» معرفی شده‌اند. این سرزمین‌ها جایگاه ویژه‌ای در تاریخ ادیان الهی دارند و نقش مهمی در زندگی پیامبران و امت‌های گذشته ایفا کرده‌اند. سرزمین‌های با برکت از منظر قرآن کریم عبارتند از:

۲-۱- فلسطین

فلسطین منطقه‌ای عربی است که از طرف غرب به دریای مدیترانه؛ از طرف شمال، به جمهوری لبنان؛ از جانب شرق به نهر اردن و جمهوری سوریه و از ناحیه جنوب، به شبه جزیره سینا که قسمتی از مصر است، محدود می‌باشد.^۱

پس از آنکه مسلمانان در سال پانزدهم هجری، بیت المقدس را فتح کردند، ساختمان اصلی مسجدالاقصی را بنا نمودند. در آن زمان که مسلمانان وارد شهر بیت المقدس شدند، از پرستش‌گاه و اماکن مقدس قدیمی تقریباً چیزی به جا نمانده و در اثر گذشت زمان و حوادث مختلف از بین رفته بود. به همین دلیل، فلسطین سرزمین با برکتی است.^۲

فلسطین، از منظر مطالعات دینی و تاریخی، به عنوان سرزمینی با برکت تلقی می‌شود که این امر ناشی از چند عامل کلیدی است: اولاً، حضرت ابراهیم (علیه‌السلام) متعاقب شروع دعوت توحیدی‌اش، حوالی سال ۲۰۰۰ قبل از میلاد به منظور صیانت از دین خود به همراه برادرزاده‌اش حضرت لوط به فلسطین مهاجرت نمود.

ثانیاً، حضرت ابراهیم در شهر الخلیل (هبرون) اقامت گزید و از همسر اول خود سارا صاحب فرزندی به نام حضرت اسحاق شد و قبل از آن نیز از همسر دوم خود هاجر، حضرت اسماعیل متولد شده بود.

ثالثاً، از حضرت یعقوب فرزندان متولد می‌شوند که یکی از آنان حضرت یوسف بود. حضرت یعقوب و فرزندان در دوره پادشاهی حضرت یوسف به مصر عزیمت می‌کنند. فرزندان حضرت یعقوب در

^۱. زعیترا، سرگذشت فلسطین یا کارنامه سیاه استعمار، ص ۴۱.

^۲. صفاتاج، انتفاضه الاقصی قیام دوزخیان سرزمین مقدس، ص ۲۹ و ۳۰.

مصر باقی ماندند و سال‌ها بعد به همراه حضرت موسی (علیه‌السلام)، پیامبر برگزیده خدا به فلسطین رجعت نمودند.^۱

وقایع تاریخی مرتبط با پیامبران الهی در سرزمین شام (که فلسطین بخشی از آن است) و نیز اهمیت این منطقه در تاریخ ادیان ابراهیمی، موجب شده قرآن کریم این سرزمین را مقدس و دارای برکت بداند:

«وَأَوْثَرْنَا الْقَوْمَ الَّذِينَ كَانُوا يُسْتَضْعَفُونَ مَشَارِقَ الْأَرْضِ وَمَغَارِبَهَا الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ الْحُسْنَىٰ عَلَىٰ بَنِي إِسْرَائِيلَ بِمَا صَبَرُوا وَدَمَّرْنَا مَا كَانَ يَصْنَعُ فِرْعَوْنُ وَقَوْمُهُ وَمَا كَانُوا يَعْرِشُونَ»؛^۲ و به آن گروهی که پیوسته تضعیف می‌شدند، [بخشهای] باختر و خاوری سرزمین [فلسطین] را - که در آن برکت قرار داده بودیم- به میراث عطا کردیم. و به پاس آنکه صبر کردند، وعده نیکوی پروردگارت به فرزندان اسرائیل تحقق یافت، و آنچه را که فرعون و قومش ساخته و افراشته بودند ویران کردیم.

قرآن در این آیه اشاره می‌کند که سرزمین‌های پهناور و پربرکتی که به بنی‌اسرائیل دادیم، هم چون ارث، موهبت و بخشش الهی بود که کارهایشان در برابر آن اندک بود. تعبیر «مشارق و مغارب زمین» اشاره به سرزمین‌های پهناوری است که در اختیار فرعونیان بود و به بنی‌اسرائیل رسید. سرزمین شامات و فلسطین به قدری وسیع بود که اختلاف افق داشت؛ یعنی مشرق‌ها و مغرب‌های متعدد داشت. و این به خاطر کروی بودن زمین است که سرزمین‌های کوچک یک افق دارند اما سرزمین‌های بزرگ چند افق دارند. با برکت بودن سرزمین فلسطین که در آیه‌ی فوق بدان اشاره شده، یا به خاطر سرسبزی آن است و یا به خاطر آن که زادگاه و مکان پیامبران الهی بوده است.^۳

۲-۲- شام

^۱. زعیترا، سرگذشت فلسطین یا کارنامه سیاه استعمار، ص ۵۶

^۲. اعراف: ۱۲۷.

^۳. رضایی اصفهانی، تفسیر قرآن مهر، ج ۷، ص ۲۲۲

«إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ مُبَارَكًا وَهُدًى لِلْعَالَمِينَ»^۱ در حقیقت، نخستین خانه‌ای که برای [عبادت] مردم، نهاده شده، همان است که در مکه است و مبارک، و برای جهانیان [مایه] هدایت است.

اول خانه ای که برای عبادت خلق بنا شد همان خانه (کعبه) است که در مکه است که در آن برکت و هدایت خلایق است. و مراد از کلمه «بکه» زمین مکه است، و اگر آن را «بکه» خوانده، برای این است که مردم در این سرزمین ازدحام می‌کنند، و چه بسا گفته باشند که بکه همان مکه است. و بکه خواندنش از باب تبدیل میم به با است.^۲

^۱. آل عمران: ۹۶.

^۲. طباطبائی، ترجمه تفسیر نمونه، جلد ۳، صفحه ۵۴۱.

نتایج

نتایج تحقیق حاضر با عنوان «بررسی سرزمین های با برکت از منظر قرآن» عبارتند از:

در قرآن کریم، سرزمین های با برکت به عنوان مناطقی معرفی شده اند که از نعمت ها، منابع و ویژگی های خاصی برخوردارند که می توانند باعث رشد و تغییر مثبت در زندگی انسان ها شوند. مهمترین سرزمین های با برکت از منظر قرآن کریم عبارتند از:

- فلسطین: فلسطین به عنوان سرزمینی با برکت در منابع دینی و تاریخی، به دلیل رویدادهای مهم تاریخی مرتبط با پیامبران الهی و وقوع وقایع مذهبی در این سرزمین، جایگاه ویژه ای دارد. این منطقه به عنوان محل زندگی حضرت ابراهیم، فرزندان او و دیگر پیامبران، نشان دهنده تأثیرات عمیق توحیدی و فرهنگی بر روی تاریخ بشر است. آیات قرآن کریم، به ویژه آیه ای که به میراث بنی اسرائیل اشاره دارد، نشان دهنده نعمت های الهی و برکت هایی است که به این سرزمین داده شده است. برکت فلسطین نه تنها به خاطر سرسبزی و منابع طبیعی آن بلکه به دلیل تاریخ غنی معنوی و دینی آن نیز قابل توجیه است و این امر این سرزمین را به مکانی مقدس و الهی تبدیل می کند که در طول تاریخ همواره به عنوان مرکز بیداری های دینی و فرهنگی شناخته شده است.

- شام: سرزمین شام، با تاریخچه غنی خود به عنوان محلی برای ظهور و فعالیت بسیاری از پیامبران الهی، نه تنها در متون مقدس ادیان ابراهیمی بلکه در تاریخ تمدن بشری نیز جایگاه ویژه ای دارد. برکت این سرزمین ناشی از عوامل متعددی شامل موقعیت جغرافیایی استراتژیک آن در تقاطع قاره های آسیا، آفریقا و اروپا، و همچنین وقایع تاریخی و دینی مهمی است که در طول سالیان دراز در آن روی داده است. آیات قرآن، به ویژه آیاتی که به میراث بنی اسرائیل و سرزمین با برکت اشاره دارند، به وضوح نشان می دهند که شام (شامل فلسطین، اردن و لبنان امروزی) نه تنها از نظر مادی بلکه به لحاظ معنوی و فرهنگی نیز دارای غنایی است که در طول تاریخ انباشته شده است.

- مصر: مصر به عنوان کشوری با تاریخچه غنی و اهمیت ویژه در جهان عرب، نه تنها محل ظهور و فعالیت بسیاری از پیامبران الهی همچون ابراهیم، یوسف، موسی و عیسی (علیهم السلام) بوده، بلکه به عنوان مرکز ثقل اندیشه های سیاسی و مذهبی در جهان اسلام و عرب نیز شناخته می شود. بنا

بر آیات قرآن، مصر به عنوان سرزمینی با برکت توصیف شده که نه تنها از لحاظ طبیعی و جغرافیایی، دارای آب و هوای مناسب و منابع غنی است، بلکه در طول تاریخ به عنوان کانون اصلی مبارزه علیه ظلم و حمایت از ناسیونالیسم عربی در زمینه حمایت از حقوق مردم فلسطین و مبارزات ضد صهیونیستی نیز نقش اساسی را ایفا کرده است.

-وادی‌طور: طور سینا به عنوان یک مکان مقدس در تاریخ دین‌داری و فرهنگ بشری، نه تنها محلی از رویدادهای برجسته در زندگی حضرت موسی (علیه‌السلام) بوده، بلکه به دلیل ویژگی‌های جغرافیایی و متون دینی، به عنوان نماد برکت و تقدس شناخته می‌شود. قرآن کریم با ذکر آیات مربوط به این مکان و ماجرای گفت‌وگوی خداوند با موسی، به تأکید بر اهمیت معنوی طور سینا پرداخته و آن را مکانی معرفی کرده است که ارواح در آن تقدیس می‌شوند و فرشتگان در آن صف می‌کشند.

-مکه: قرآن کریم با تأکید بر مبارک بودن کعبه و الگو بودن آن برای مردم، بر اهمیت مکه به عنوان نخستین خانه‌ی عبادت و هدایایی برای جهانیان تأکید نموده است. در مجموع، مکه نه تنها کانونی برای عبادت و نزدیک شدن به خداوند است، بلکه مرکز تبادل فرهنگی و اقتصادی و نقطه‌ای است که ارتباط انسان‌ها با یکدیگر و با خدا را تسهیل می‌کند.

منابع

- قرآن کریم
- ۱. ابن بابویه، محمد ابن علی، **علل الشرائع**، تهران: مومنین، چاپ چهارم، ۱۳۸۳ ه.ش.
- ۲. ابن منظور، محمد بن مکرم، **لسان العرب**، تحقیق جمال الدین میردامادی، بیروت: دارالفکر، دارالصادر، چاپ اول، ۱۴۱۴ ه.ق.
- ۳. ازهری، محمد ابن احمد، **تهذیب اللغه**، مشهد: صادق، چاپ اول، ۱۳۸۲ ه.ش.
- ۴. جعفری، یعقوب، **تفسیر کوثر**، قم: موسسه انتشارات هجرت، چاپ اول، ۱۳۷۶ ه.ش.
- ۵. رضایی اصفهانی، محمدعلی، **تفسیر قرآن مهر**، قم: پژوهشهای تفسیر و علوم قرآن، ایران، قم، چاپ اول، ۱۳۸۷ ه.ش.
- ۶. زعیترا، اکرم، **سرگذشت فلسطین یا کارنامه سیاه استعمار**، تهران: موسسه بوستان کتاب، چاپ سوم، ۱۳۷۳ ه.ش.
- ۷. صفاتاج، مجید، **انتفاضه الاقصى قیام دوزخیان سرزمین مقدس**، تهران: جمعیت دفاع از ملت فلسطین، چاپ اول، ۱۳۸۵ ه.ش.
- ۸. طباطبایی، محمد حسین، **المیزان فی تفسیر القرآن**، ترجمه محمد باقر موسوی همدانی، قم، جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، دفتر انتشارات اسلامی، ۱۳۷۴ ه.ش.
- ۹. طبرسی، فضل بن حسن، **ترجمه تفسیر مجمع البیان**، تهران: فراهانی، چاپ اول، بی تا.
- ۱۰. طوسی، محمد بن حسن، **التبیان**، قم: آل البیت، چاپ اول، ۱۳۸۹ ه.ش.
- ۱۱. عاملی، ابراهیم، **تفسیر عاملی**، تهران: صدوق، چاپ اول، ۱۳۶۰ ه.ش.
- ۱۲. الفراهیدی، الخلیل بن أحمد، **العین**، بی جا، بی نا، بی تا.
- ۱۳. فیروز ابادی، مجی الدین، **قاموس**، تهران: شیرازگان، چاپ اول، ۱۳۸۲ ه.ش.
- ۱۴. قرشی، علی اکبر، **قاموس قرآن**، قم: دارالکتب الاسلامیه، چاپ سیزدهم، ۱۳۸۷ ه.ش.

۱۵. کلینی، محمد بن یعقوب، **الكافی**، تصحیح علی اکبر غفاری، تهران: دار الکتب الاسلامیه، بی چا، ۱۴۰۷ه.ق.
۱۶. مجموعه نویسندگان، **موجز دائرة المعارف الاسلامیة**، تهران: دایره المعارف بزرگ اسلامی، چاپ اول، ۱۳۸۷ه.ش.
۱۷. مصطفوی، حسن، **التحقیق فی کلمات القرآن الکریم**، تهران: وزارت ارشاد، بی چا، ۱۴۱۶ه.ق.
۱۸. مقدس، احسان، **راهنمای اماکن زیارتی و سیاحتی در سوریه**، تهران: معشر، چاپ اول، ۱۳۸۷ه.ش.
۱۹. مکارم شیرازی، ناصر، **تفسیر نمونه**، تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۵۳ ه.ش
۲۰. ملکوتیان، مصطفی، **جغرافیای سیاسی**، تهران: پیرامون، چاپ اول، ۱۳۱۳ه.ش.

مقالات

۱. زواره قمشه ای، غلامرضا "اهل بیت(ع) در قلب مصر" شماره ۵۸، ۱۳۸۲ه.ش.
۲. فقیهی، محمد مهدی "نام‌های مکه" شماره ۴، ۱۳۹۵ه.ش.
۳. فیروز مهز، محمد مهدی "فضایل کعبه" شماره ۵۰، ۱۳۶۰ه.ش.